

Udržateľný spôsob života

Esej získala prvé miesto v tohoročnej súťaži o Najlepšiu esej na tému Udržateľný spôsob života, ktorú vypísala Spoločnosť pre trvalo udržateľný život SR, STUŽ ČR, REC Slovensko a redakcia týždenníka Mosty (Život. Prostr., 37, 2003, 1, s. 4).

To, že je živý svet úžasný, a že sme jeho súčasťou, sa pre nás stalo natoľko samozrejým, že sme to urobili nepodstatným. Príliš konzumný, egoistický a bezohľadný spôsob života neponecháva priestor pre samozrejmosť, ktorá sa o nedlho stane globálne otáznou: "Prvýkrát v histórii je tak ohrozená ľudská civilizácia ako celok a s ňou aj nespočetné množstvo iných organizmov. Táto situácia je bezprecedentná: až doteraz sa zánik určitej civilizácie dotýkal len určitého regiónu – napríklad oblasti medzi Eufratom a Tigrisom, dnes sa môže dotýkať celej planéty... Prípadná snaha jednotlivých regiónov izolovať sa od okolitého sveta budovaním iných, tentokrát elektronických opón, a zachovať si prosperitu, nech sa vonku, v iných častiach sveta deje, čo sa deje, je nielen nemorálna, ale zároveň krátkozraká, odsúdená k ťažkému neúspechu" (Vavroušek, 1994). Keďže sme sa bezhlavo rútili smerom technického rozvoja a podporovali ho ideou nevyčerpatelnosti zdrojov, je najvyšší čas reálne zhodnotiť svoj "prínos" pre ľudstvo i život planéty Zem. Nemúsime dlho sedieť nad štatistikami rastúcej deštrukcie hociktovej z foriem života, aby sme zistili, že budúcnosť sveta bude nielen čierna, ale dosť pravdepodobne nebude žiadna. Preto je nevyhnutné radikálne zmeniť svoj postoj a tempo regenerácie života urýchliť.

Pozrieme sa v krátkosti, čo znamená slovné spojenie *udržateľný spôsob života* z aspektu vedy, účty k životu a ekoetiky v praxi.

Veda

Veda robí rozdiel medzi prirod-

nými ekologickými katastrofami a katastrofami vyvolanými človekom ako priemyselno-ekonomickým či politickým manipulantom. Zásadný rozdiel v ničení života prírodnými podmienkami a človekom je v tom, že príroda zničená prírodou je obnoviteľná, ale príroda zničená človekom sa nič raz a navždy, ničiteľa nevynímajúc. Najjednoduchším príkladom sú nespočetné nukleárne explózie, ktoré neboli len ojedinelým prvkom vojny, ale aj mimoriadne častou súčasťou vojenských cvičení. Ako opozitum si vezmeme prírodnú katastrofu z r. 1883, keď vulkán zničil ostrov Krakatau. Takmer celý bol pohľtený morskými vlnami a život na ňom bol úplne zničený. Aj okolité ostrovčeky a pobrežia zanikli. O niekoľko mesiacov sa na ostrove našiel malý pavúk. Privial ho vietor na jeho vlastnej niti, ktorú si uplietol. Pravdepodobne uhynul kvôli hladu, ale po 14 rokoch, na ostrovoch, ktoré zostali po deštrukcii Krakatau, bolo nájdených 61 rastlinných druhov a 132 druhov hmyzu a vtákov.

V histórii živého sveta nachádzame aj príklady, keď človek neúmyselne zapríčinil ekologickú katastrofu, ale ju potom cielene a prirodzeným spôsobom aj reparaoval: keď bol do Austrálie privezený kaktus opuncia ako ozdobná rastlina, tak sa rozmnožil, že zničil milióny hektárov pôdy. Človek pomohol tak, že priviezol motýľa *Cactoblastis spp.*, ktorého larvy sa živia tkanivom opuncie. Príroda sa zregulovala sama.

Stáva sa, že niektoré postupy človeka sa odsudzujú bez hlbšieho uváženia. Patrí k nim aj súčasné budovanie zoologických záhrad. Vďaka

ka výskumom biológov sa dnes budujú také zoologické záhrady, ktoré sa veľmi podobajú prirodzeným biotopom živočíšnych druhov – bez klieťok, s rastlinami, stromami a "spolubývajúcimi". Niektoré druhy sa takto zachovali pred zánikom, ktorému by neunikli vo voľnej prírode. Pomocou takýchto zariadení vedci realizujú rozličné opatrenia, ktoré potom aplikujú aj na živočíchy vo voľnej prírode. Podobne je to aj s rezerváciami, vďaka ktorým boli ušetrené vzácne druhy antilopy a krokodíla. Prvú africkú rezerváciu založil lovec vysokej zveri – Paul Krüger. K šetreniu prírody iste prispievajú aj lovecké preukazy a zákony.

Realita je taká, že tých negatívnych zásahov človeka do prírody je oveľa viac než pozitívnych. Už z 18. dynastie egyptských faraónov máme obrázky, kde je znázornený lovec vtákov v močiaroch na brehoch rieky Níl. Možno lovil kvôli jedlu, možno kvôli športu, lebo to bolo už vtedy privilegiom bohatých.

Lov morských živočíchov a exotických druhov vôbec veľmi odsudzoval aj Seneca. Rímske menu na bohatých hostinách bežne tvorili ustrice, plameniaky, papagáje a hrdličky. Seneca mimoriadne obdivoval prírodu nielen vo forme biotickej, ale aj abiotickej a povzbudzoval k tomu aj iných: "Budeš žasnúť nad hromadami mrakov, spúšťou padajúcej vody, nad kľukatými bleskami a rachotom hromu na oblohe. Keď sa nasýtiš pohľadom na nebo a svoj zrak upriamiš na zem, uvoľní ňu iný útvar vecí, inak porovnateľných" (Seneca, 1944, 1998).

Ľudstvu by sa dalo iste veľa vyčítať – začnúť dezertifikáciou zelených plôch, výstavbou transamazónskej magistrály cez obchod s klokaním a veľrybím mäsom až po ohrozenie života Eskimákov rozvojom ropného priemyslu v arktickej oblasti a zabíjanie populácie domorodých kmeňov pre získanie ich domova v pralese na vybudovanie exotického hotela.

Zdravotný stav ľudstva sa rokmi rapídne zhoršuje, pretože v dôsledku oslabenej imunity a nedostatku čistej vody sa zvyšuje nielen percento chorých, ale aj počet epidémií a mutovaných choroboplodných zárodkov. Veľmi tesne to súvisí s chemickotechnologickým rozvojom, génovým inžinierstvom, zmenou klímy a inými fatálnymi faktormi. V každom prípade tu vysoko hodnotíme prácu OSN, UNICEF – lekárov a neznámych dobrovoľníkov, ktorých obeť sú neoceniteľné. Civilizačné onemocnenia, ako alergie, srdcovo-cievne choroby, stres, obezita, viac než 20 % ovplyvňuje kvalita životného prostredia.

Už len uvedené príklady pohnú priemerne citlivým svedomím a vyprovokujú formuláciu vlastného postoja, prípadne riešenia tejto trápnej situácie.

Myšlienka úcty k životu

Problém udržateľnosti života sa neformuluje v súčasnej dobe, ale je už dosť dlho prítomný na scéne bytia. Aby sa jednotlivci a spoločnosť priamo konfrontovali s týmto stavom, nevyhnutne treba mať existenciálny záujem o jeho riešenie v prospech života. Hovoríme tu o hodnote ľudského života, ktorá sa volá **úcta**. S definíciou tohto pojmu bojovali mnohí známi autori z rozličných odvetví vedy, ale slovami nebolo nikdy úplne vystihnuté. Prečo? Odpoveď podáva veľmi jednoducho, ale trefne Ch. E. Jefferson (1947): *“Je to najvznesenejšie hnutie duše, a preto nám uniká, keď ju chceme vtiesnať do hraníc definície... Človek nemôže byť úctivý občas, buď je úctivý vždy, alebo nikdy. Úcta nie je plášťom, ktorý si možno obliecť a opäť vyzliecť, je zlúčená akoby s krvou. Nemožno ju lokalizovať. Je to atmosféra, ktorou je osobnosť obklopená.”*

Úcta k životu sa musí pre nás stať realitou cítenia, myslenia a konania, nie iba suchou filozofickou konštatáciou mystikov – čo im vytyčkal najmä Albert Schweitzer. Z tohto dôvodu

kladie Schweitzer mystiku na miesto iniciačného impulzu v nás, ktorý vedie k etike – uplatňovaniu úcty ku všetkému živému.

Či si to chceme uznať, alebo nie, veľmi dôležitú rolu v tomto smere zohráva učenie a prax konkrétnych cirkví a náboženských spoločností. Keďže legislatíva SR definuje náš štát ako laický a taký, ktorý sa neviaže na žiadnu ideológiu či náboženstvo, žiadna náboženská organizácia si nemôže nárokovať monopol na svoje pravdy ex lege. Dôležité je, že aj zákon uznáva kresťanstvo ako integrálnu súčasť národnej identity, a preto by bolo logické využiť benefície jeho učenia pre dobro ľudstva a života vôbec, bez ohľadu na vieryvyznanie jednotlivcov (jeho slobodu zaručuje Ústava SR v čl. 24, odd. 2). *“Dnes nutná ekologická teológia prírody nemôže stačiť ideologickej potrebe uzavretého náhľadu na svet, ale má poskytnúť orientáciu vo svetovej ekologickej kríze”* (Moltman, 1999).

Večne a univerzálne oslovujúce životné príbehy úcty k životu zvučia menami ako: Mohandas Karamčand (Mahatma) Gándhí, Sadhu Sundar Singh, Albert Schweitzer, František z Assisi, Matka Tereza z Kalkaty... V jednej zo svojich úvah sa Matka Tereza (1992) vyjadrila takto: *“Prahne po tom, aby sme našli Boha; On sa však nedá nájsť v hluku, ani v zhone. Pozrite sa, ako príroda, stromy, kvety a tráva rastú v hlbokom tichu. Vidíte, ako sa hviezdy, mesiac a slnko premiestňujú v tichu. Čím viac toho prijímame v mlčanlivej modlitbe, tým viac môžeme dávať v činorodom živote.”*

Naša snaha získať čím viacej poznatkov a skúseností vo svojom odbore je iste oprávnená a perspektívne osožná aj našim potomkom. To, čo sa nám v dennej zaneprázdnenosti a zcháňaní hmotných statkov stráca zo zreteľa, je obdiv. Práve obdiv je neodmysliteľným bazálnym elementom úcty.

Úctu k životu nemáme tvoriť, ale hľadať v už existujúcich štruktúrach, ktoré môžu byť pevnými piliermi

idey udržateľnosti života. Cieľ spoločnej snahy musí byť postavený na pevnom základe, ktorý má mnohé a rozličné kamene, ale každý z kameňov svojou originalitou, kreativitou bude jedinečne dotvárať jeho funkciu a dôrazy. Maltou bude myšlienka úcty k životu.

Ekoloetika v praxi

Ekoloetika je moderný filozofický odbor, *“sústreďujúci sa na etické problémy ekológie”* (Tretera, 1999). Obsah pojmu ekoloetika sa vyjadruje aj slovným spojením *environmentálna spravodlivosť*. Uvediem jej definíciu z Five Es Unlimited: *“Je to férové zaobchádzanie s ľuďmi všetkých rás, kultúr, a prístup s rešpektovaním rozvoja, implementácie, s posilnením environmentálnych zákonov, regulácií a politiky, tak, aby populácia nebola disproportčne postihnutá znečistením životného prostredia a mala rovnaký ošoh z darov prírody”* (www.eeeee.net). To je moderná formulácia myšlienky úcty k životu. Dala by sa iste analyzovať a podložiť nespočetnými príkladmi, ale na to by sme potrebovali iné kritériá rozsahu práce.

Ekoloetika je záležitosťou individuálnou, ale aj všeludskou. Každý jeden má osobnú zodpovednosť za svet pri zaobchádzaní s rastlinami, živočíchmi a ľuďmi. Sami sme zodpovední za to, aká je kvalita nášho života a ako ju ovplyvňujeme iným – myslím na nakladanie s čistou vodou, odpadom, energiami, spôsobom využívania zdrojov a potravy v domácnosti, prostriedkami na osobnú hygienu a zdravie, stavbou objektov, agrikultúrou a množstvom iných, zdanlivo maličkých, bezvýznamných rozhodnutí, ktoré denne urobíme. Všeludský prístup v súlade so zásadami ekoloetiky by podľa Peschkeho (1999) musel mať nasledujúce tri komponenty:

- lásku k prírode,
 - úctu k prírode,
 - umiernenosť a sebaobmedzenie.
- Uvedený prístup by mali rodičia

deťom vstúpiť od malička, čo zrejme predpokladá určitú morálnu úroveň rodičov a starých rodičov. S dospelými je to ťažšie, lebo si uvedomujeme, že ide o potrebu prevýchovy. Je absolútne iluzórne dúfať, že raz budú mať všetci také svedomie, že žiadne zákony alebo pokuty nebudú potrebné. Štát ako taký si musí stanoviť presný program ekologickej regenerácie a upraviť ho legislatívou. Masmédiá by mali prispieť k tomu, aby sa zvýšilo verejné povedomie zodpovednosti za budúcnosť našich detí. Najoslovujúcejším prostriedkom dobrej výchovy však nie sú slová a príkazy rodičov, ale ich osobný príklad. Kým bude otec na prechádzke so synom či dcérou rozhadzovať nedopalky cigariet okolo seba, nemá ani nárok vyžadovať, aby jeho syn nerozhadzoval papieriky od cukríkov. Podobne mamy – ak počas umývania špinavých tanierov nechávajú celý čas tiecť vodu z kohútika, nemajú jednoducho argumenty, aby mohli deťom vytknúť, že spotrebujú veľa vody pri nekonečnom sprchovaní sa. Ide o celý kruh, kolobeh činností, len napr. v rámci rodiny, kde príčina a následok konania jedného človeka nevyhnutne vyvolávajú reakciu a konanie druhého. Zbytočne sa odsudzuje pedagogický kolektív alebo obsah učiva, ak si dieťa neprinesie dobrý základ (povedomie a návyky) z domu. Krízu ekotiky preto oprávnené hľadám v rodine.

Keby sme išli v analýze ekotiky v praxi širšie, ocitli by sme sa v dominancii euroamerickej civilizácie, ktorej kľúčové aspekty predstavil a alternatívne riešenia ponúkol zakladateľ Spoločnosti pre trvalo udržateľný život Josef Vavroušek. Sú to nasledujúce aspekty:

- vzťah človeka k prírode,
- vzťah k toku času a zmyslu dejín,
- vzťah k zmyslu vlastného života,
- vzťah k slobode a zodpovednosti,
- vzťah k úrovni nášho poznania,
- vzťah k vlastnému životu,
- vzťah k budúcim generáciám,

- vzťah k odlišným názorom a civilizáciám,
- vzťah k veciam spoločným.

Artur Rich formuloval v diele *Wirtschaftsethik* (1984, 1990) sedem podmienok sociálneho a etického trhového hospodárstva, ktoré by okrem už uvedených kritérií realizácie ekotiky figurovali v mojom návrhu riešenia súčasnej situácie:

- minimalizácia konjunkturálnych a štrukturálnych nestabilit, zvlášť pribrzdovanie nezamestnanosti,
- prispôbenie hospodárskeho rastu tak, aby bol ekologicky únosný,
- optimálne brzdenie inflácie, aby sa udržiavala kúpna sila peňazí,
- efektívna výroba a rozdeľovanie spotrebných tovarov a služieb pri vytváraní humánnych pracovných podmienok,
- vytvorenie sociálnej siete na zaistenie výživy sociálne slabých,
- participácia pracujúcich na rozhodnutiach v podnikoch,
- účasť pracujúcich na zisku a stratách podnikania.

Reforma ekologického stavu spoločnosti si vyžaduje tím expertov zo všetkých oblastí činností, a takýto tím by mal existovať v každej krajine. Výsledky jeho aktivity by mali byť viditeľné a verejnosť povzbudzujúce k boju o záchranu toho, čo sme ešte nezničili. Zo štatistik vidíme, že ekologická kríza najviac trápi a podnecuje ku konkrétnym krokom ekologické združenia, cirkvi a náboženské spoločnosti. Je málo známe, že sa v rokoch 1975 – 1976 v Nairobi na valnom zhromaždení Svetovej rady cirkví okrem boja proti apartheidu v Afrike po prvý raz postavila aj otázka ekologického ohrozenia sveta. Vlády akosi nenachádzame medzi primárnymi iniciátormi ochrany Zeme. Musíme to zmeniť.

Na záver chcem skonštatovať, že sa postoj jednotlivcov k udržateľnosti života musí zmeniť. Preto je veľmi dôležité vypracovať stratégiu oslovujúcu všetky vekové kategórie, vzdelanostné úrovne a vôbec sku-

piny ľudí. Pokým budeme ekotiku ako životný postoj a nevyhnutný výchovný prvok, a ekológiu ako vyučovací predmet zanedbávať, nemôžeme reálne očakávať, že budúce generácie naše chyby nezopakujú či napravia.

Monika Zaviš-Rajčan

Autorka je študentkou Evanjelickej bohosloveckej fakulty UK

Literatúra

- Encyklopédia školáka, Staroveké civilizácie, Bratislava, 1998.
- Gore, A.: *Earth In The Balance*. New York, 1992
- Hefner, Ph.: *The Human Factor*. Minneapolis, 1989.
- Jefferson, Ch. E.: *Ježišův charakter*. Praha, 1947.
- Joy, Ch. R.: *Albert Schweitzer – An Anthology*. Boston, 1955.
- Kišš, I.: *Dogmatika*. Bratislava, 2000.
- Kišš, I.: *Sociálna etika*. Bratislava, 2000.
- Löwe, G., Stoll, H. A.: *ABC Antiky*. Praha, 1999.
- Matka Tereza z Kalkaty a brat Roger z Taizé: *Modlitba – svieži prameň*. Paríž, 1992.
- Moltmann, J.: *Bůh ve stvoření*. Vyšehrad, Praha, 1999.
- Paul, H. F.: *Albert Schweitzer – život a dielo*. Tranoscius. Liptovský Mikuláš, 1997.
- Peschke, K-H.: *Křesťanská etika*. Vyšehrad, Praha, 1999.
- Rich, A.: *Wirtschaftsethik I. a II.* Gütersloh, 1984, 1990.
- Schweitzer, A.: *Ausgewählte Werke in fünf Bänden*. Berlin, 1971.
- Tretera, I.: *Nástin dějin evropského myšlení*. Paseka, Praha – Lito-myšl, 1999.
- Vavroušek, J.: *Hledání lidských hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života*. Prednáška. Buenos Aires, 1994.
- Veliki atlas životinja. Mladinska knjiga, Ljubljana – Zagreb, 1990.
- www.eeeee.net: Sustainable Development by Achieving Environmental Equity, Implementing Environmental Justice.